

УДК 664.34:339.564(477)

Барсуک Ю.В.

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Державного вищого навчального закладу
«Херсонський державний аграрний університет»

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ТА ЕКСПОРТУ СОНЯШНИКОВОЇ ОЛІЇ В УКРАЇНІ

CURRENT STATUS OF PRODUCTION AND EXPORT OF SUNFLOWER OIL IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті охарактеризовано стан виробництва та кон'юнктуру ринку соняшникової олії в Україні. Сформульовано основні труднощі, пов'язані з формуванням конкурентної стратегії виходу на зовнішні ринки українських товаровиробників. Визначено проблемні питання, які потребують вирішення основних виробників, імпортерів соняшникової олії та посівного матеріалу високоолійного соняшнику. Обґрунтовано рекомендації та організаційно-методичні підходи до розвитку виробничого та експортного потенціалу України.

Ключові слова: олія соняшникова, глобалізація світової економіки, зовнішньоекономічна діяльність підприємств агропромислового комплексу, виробництво, експорт.

АННОТАЦИЯ

В статье охарактеризованы состояние производства и конъюнктура рынка подсолнечного масла в Украине. Сформулированы основные трудности, связанные с формированием конкурентной стратегии выхода на внешние рынки украинских товаропроизводителей. Определены проблемные вопросы, требующие решения основных производителей, импортеров подсолнечного масла и посевного материала высокомаслового подсолнечника. Обоснованы рекомендации и организационно-методические подходы к развитию производственного и экспортного потенциала Украины.

Ключевые слова: масло подсолнечное, глобализация мировой экономики, внешнеэкономическая деятельность предприятий агропромышленного комплекса, производство, экспорт.

ANNOTATION

The article describes the state of production and market conditions sunflower oil in Ukraine. The basic difficulties relate to the competitive strategy of entering foreign markets Ukrainian producers. The identified issues that need resolving major manufacturers, importers sunflower oil and high-oil sunflower seed. Recommendations for organizational and methodological approaches to the development of industrial and export potential of Ukraine.

Keywords: sunflower oil, globalization of the world economy, foreign trade enterprises of agriculture, production, export.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки та торгівлі будь-яка країна тією чи іншою мірою бере участь в інтернаціональному поділі праці в процесі обміну товарами. Ефективне потрапляння на всесвітні ринки та інтеграція в світову економіку здатні відбуватися за обставин інформаційного забезпечення маркетингу шляхом використання сучасних інтернет-технологій, особливості товару згідно з вимогами Міжнародних штампів, моніторингу кон'юнктури і прогнозування її динаміки, а регулювання внутрішнього ринку відбувається із застосуванням як адміністративних, так і ринкових інструментів. Структура експорту вітчизняних агропроду-

вольчих товарів, де домінує сировина, знаменує про потреби диверсифікації зовнішньої торгівлі в напрямі підвищення обсягів продажів товарів глибокої обробки, особливо тих, частина яких на всесвітньому ринку є визначальною. Таким товаром протягом минулих років є олія соняшникова, за обсягами експорту якої Україна нині посідає перше положення і яка характеризується великим рівнем конкурентоспроможності на світовому ринку. У зв'язку з цим вивчення мікро- і макромаркетингового середовища, взаємозалежностей і взаємозв'язків кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків олії вимагає поглиблення з урахуванням сутності соціально-економічних процесів, які розвиваються в аграрному секторі в нинішній період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомих результатів у дослідженні зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу, ринкових реформ у цій сфері домоглися Ю. Білик, В. Галушко, В. Губенко [1], Б. Губський, О. Гудзинський, А. Кандиба [2], С. Кваша, Ю. Коваленко, П. Лайко, М. Малік, Б. Пасхавер, П. Саблук [3], В. Савчук, Л. Худолій, О. Шпичак [4] та багато інших науковців. Проблеми впливу глобалізації на аграрний ринок України, питання економічної ефективності виробництва окремих олійних культур висвітлено у працях багатьох вітчизняних вчених-економістів, наприклад, у роботах Ю. Лопатинського [5], В. Олефіра.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте питання моніторингу і прогнозування зовнішнього ринку соняшникової олії, труднощі, пов'язані з формуванням конкурентної стратегії виходу на зовнішні ринки українських товаровиробників, є маловивченими. Вимагають додаткових вивчень і питання методичного характеру щодо впровадження міжнародного маркетингу в експортну політику підприємств у вимогах висококонкурентних всесвітніх товарних ринків і застосування інтернет-технологій для забезпечення незамінною інформацією вітчизняних учасників ринку. У зв'язку з цим все перераховане вище і послужило підставою для вибору теми дослідження, визначення його місця і практичних завдань.

Мета статті полягає в обґрунтуванні рекомендацій щодо регулювання ринку олійних

товарів та організаційно-методичних підходів до стратегії входження українських товаровиробників на зовнішні ринки у вимогах їх глобалізації згідно із параметрами кон'юнктурного прогнозу ринку соняшнику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соняшник належить до трійки більш вирощуваних у світі олійних культур та має значний вплив на олійний баланс. Обсяги його виробництва поступають таким олійним культурам, як соєві боби та ріпак. Світове виробництво олійних культур у 2015–2016 маркетинговому році (МР) перевищило 520 млн. т. При цьому частка соєвих бобів становила 60%, ріпаку – 13%, тоді як соняшнику належало лише 8%. Виробництво соняшнику у світі є динамічною галуззю, і у 2016/2017 маркетинговому сезоні прогнозовано отримати максимальні за вісім років показники (рис. 1).

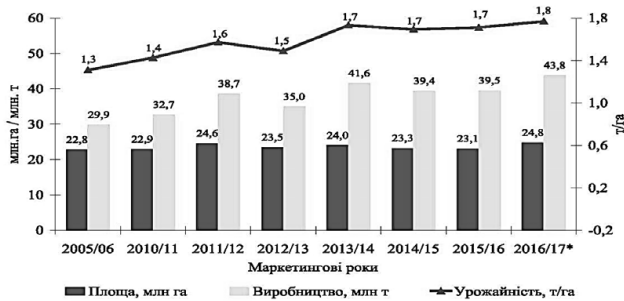

Рис. 1. Динаміка світового виробництва соняшнику
Джерело: складено автором на основі даних ДССУ [6]

В Україні, згідно з даними Державної служби статистики України, збільшилось виробництво соняшнику на 2,2 млн. т, або майже на 20%. Водночас на рівні минулого сезону зібрали врожай у Туреччині та Китаї. Попри зростання виробництва соняшнику в основних країнах його виробників, Україна в нинішньому сезоні залишиться найбільшим світовим виробником цього олійного насіння. Соняшник є основною олійною культурою в Україні, яка порівняно з іншими дає найбільше олії з одиниці площі (рис. 1). У світовому виробництві соняшнику Україна займає 30%, Російська Федерація – 23%, Аргентина – 8% (рис. 2).

Світове споживання олії, як соняшникової, так і інших видів, має тенденції до зростання, що пов'язано зі світовим зростанням кількості населення планети, це відкриває для України більш емні ринки збуту вітчизняної продукції. До того ж у країнах західної Європи та Північної Америки соняшnikова олія позиціонується як якісний товар здорового харчування, що є сприятливим для просування української продукції на ці зовнішні ринки.

В Україні соняшник посідає лідируючі позиції серед технічних культур, стабільно за останні 5 років висівається на площі понад 5 млн. га, а в 2016 році досяг відмітки у 5,9 млн. га. Особливостями його вирощування є те, що це цілком експортно-орієнтована куль-

тура, нею займаються практично лише підприємства (85,1%) (рис. 3).

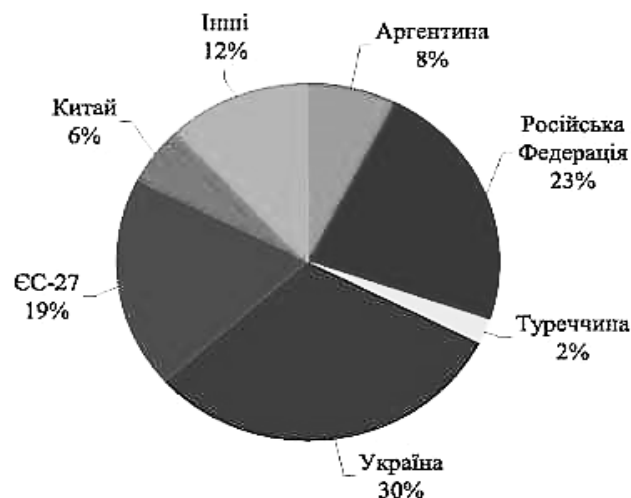

Рис. 2. Структура світового виробництва соняшнику у 2016–2017 МР

Джерело: складено автором на основі даних ДССУ [6]

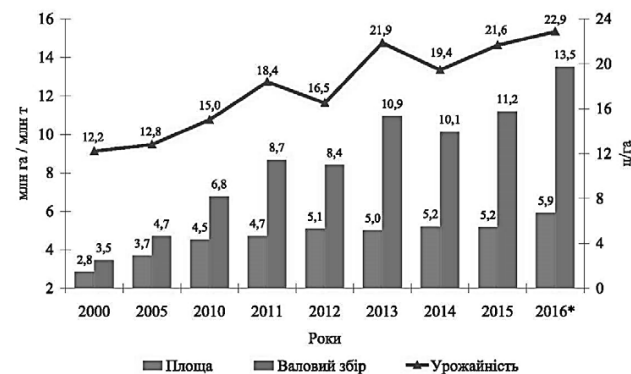

Рис. 3. Динаміка виробництва соняшнику в Україні
Джерело: складено автором на основі даних ДССУ [6]

В Україні стрімко розвивається високоолеїновий ринок. У 2015–2016 маркетинговому році в Україні різко виріс імпорт посівного матеріалу високоолеїнового соняшнику. Він збільшився у 2,5 рази порівняно з попереднім МР і склав 2,2 тис. т. З кінця липня поточного року можна відзначити підвищення закупівельних цін на соняшникову олію: мінімальна ціна зросла на 0,5%, або на 100 грн., і досягає 21 600 грн./т. Так, за результатами 2016 року в Україні вироблено насіння соняшнику в обсязі 13,6 млн. т, що на 21,4% більше, ніж у 2015 році, та в 3,9 рази більше, ніж у 2000 році. Цьому сприяло збільшення посівних площ (на 15,1%) та урожайності (на 3,7%).

Обсяги світової торгівлі соняшником (рис. 4) відносно його внутрішнього споживання становлять менше 4%, що пояснюється переробкою цього насіння у країнах-виробниках та задоволенням потреб споживачів не сировиною, а продуктами переробки. Більш поширеними продуктами переробки соняшнику на зовнішньому ринку є харчова олія та

шрот. Світова торгівля такими товарами проводиться активніше.

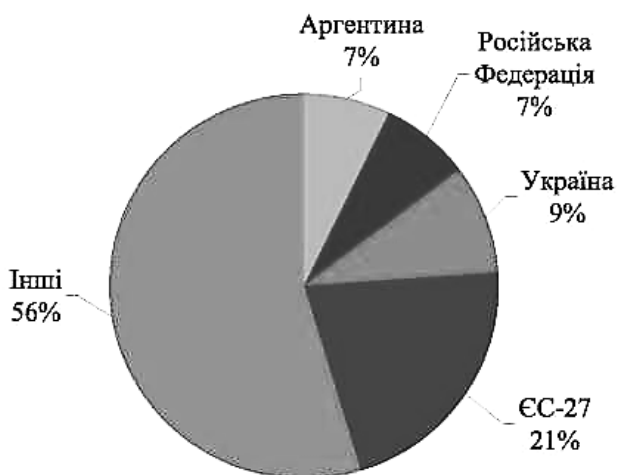

Рис. 4. Структура світового експорту соняшнику 2016–2017 МР

Джерело: складено автором на основі даних ДССУ [6]

В Україні виробництво соняшникової олії є найважливішою з галузей агропромислового комплексу. У структурі обсягу виробництва всіх олійних культур соняшник займає більше 90%. Соняшник вирощується майже у всіх областях, найбільше у Південних і Центральних областях. Україна є найбільшим виробником і експортером соняшникової олії. Частка України у світовій торгівлі соняшниковою олією оцінюється на рівні 56%, що підтверджує одноосібне світове лідерство за зовнішніми продажами

цього продукту. Для порівняння: експорт олії з України у 2015 році склав 4 842,1 млн. т., Росії – 1,9 млн. т, світового продажу, Аргентини – 0,6 млн. т. Загалом Україна експортує соняшникову олію у 90 країн.

У період з 2011 по 2016 роки в Україні виробництво соняшникової олії збільшилося на 39% (рис. 5).

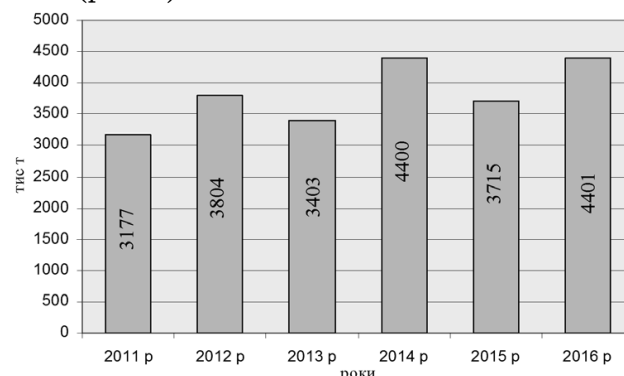

Рис. 5. Динаміка виробництва соняшникової олії в Україні за 2011–2016 роки

Джерело: складено автором на основі даних ДССУ [6]

У 2016 році виробництво соняшникової олії в Україні в структурі загального виробництва всіх видів рослинної олії займає 96,3%, виробництво соєвої олії – 2,7%, ріпакової – 1%.

Аналіз середніх цін виробників в Україні соняшникової олії з інтервалом в місяць за 2015–2016 роки (рис. 6) демонструє, що рівень цін істотно не змінюється, різких стрибків цін не спостерігається. Цей аналіз показує, що підприємства

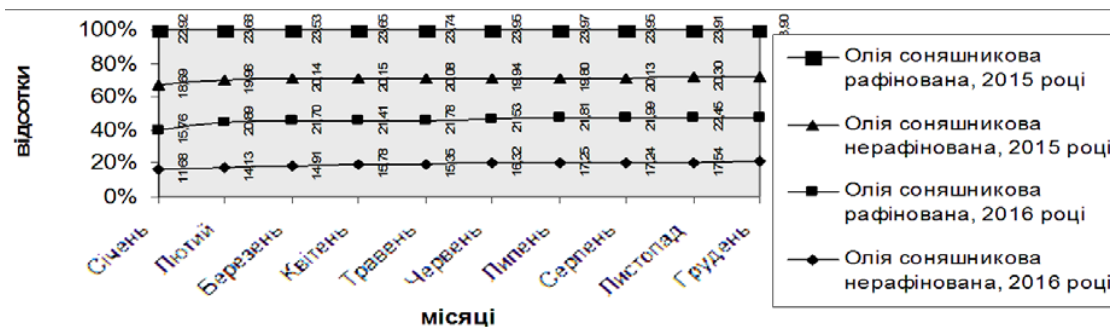

Рис. 6. Середні ціни виробників соняшникової олії в Україні за 2015–2016 роки

Джерело: складено автором на основі даних ДССУ [6]

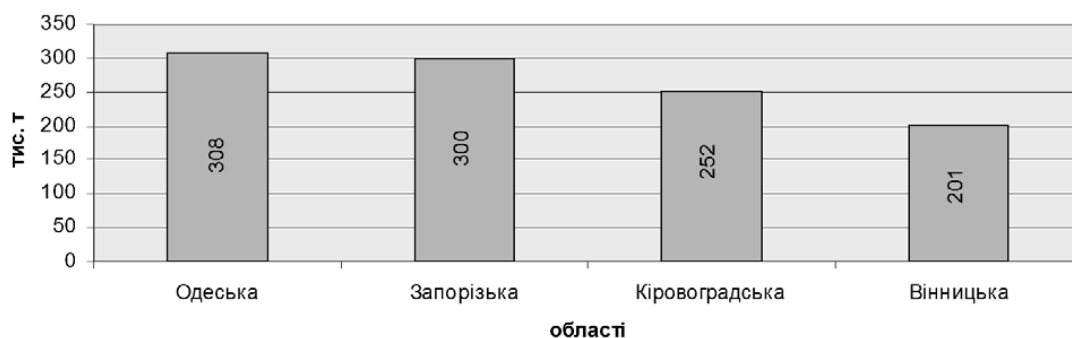

Рис. 7. Лідери виробництва соняшникової олії у 2016 році

Джерело: складено автором на основі даних ДССУ [6]

торгівлі утримують ціни приблизно на одному рівні. Середня ціна виробників нерафінованої соняшникової олії в Україні з початку 2016 року зросла на 60% порівняно з попереднім періодом 2015 року, відповідно, до кінця 2016 року вона знизилась до 15%. Рафінована соняшникова олія становить 45% та 7% відповідно.

Найбільші виробники соняшникової олії в Україні зображені на рис. 7. Лідерами виробництва стали такі області: Одеська (308 тис. т), Запорізька (300 тис. т), Кіровоградська (252 тис. т), Вінницька (201 тис. т), Харківська (168 тис. т), Дніпропетровська (151 тис. т), Полтавська (124 тис. тонн) і Херсонська (114 тис. т).

Найбільші темпи зростання виробництва були зафіксовані в Дніпропетровській області.

Згідно з даними Державної служби статистики України у 2016 році експорт соняшникової олії порівняно із 2012 роком зріс на 34%, при цьому за цей період вартість знизилась на 7% (рис. 8).

Викликані занепокоєння те, що олія експортується за зниженими цінами. За таких умов однозначно вимагається удосконалити механізм адаптації українського ринку до світового, а також активізувати наміри національних товаровиробників і трейдерів щодо зростання ефективності експорту соняшникової олії. Тенденція унеможливлення зростання експортних цін на основні види експортно-орієнтованої продукції України та її агропромислового комплексу неприйнятна, оскільки це може спровокувати загрозу для внутрішнього ринку і загальмувати процес експорту як такого, надати йому ознак стихійності.

За останні п'ять років основними імпортерами української соняшникової олії стали Індія, Китай і країни ЄС. Європейські країни всерйоз зацікавилися нашою соняшниковою олією, про що свідчить динаміка експорту (рис. 9). Азійські країни в сегменті ринку олійних культур і продуктів їх переробки традиційно вважаються

привабливими і перспективними. Слід також відзначити успішну закупівлю української соняшникової олії єгипетською державною торгово-закупівельною компанією «Food Industries Holding Company» (FHC).

На відміну від цін виробників, на українському експортному ринку соняшникової олії відзначається зростання цін, що пов'язують із загальносвітовою тенденцією на ринку рослинних масел (рис. 10). Динаміка тенденцій розвитку зовнішньоторговельного обігу, експорту агропромислового комплексу України показує, що обсяги експорту зросли до 3 704,9 млн. дол. США 2016 року проти 3 215,4 млрд. дол. США 2012 року, або зросли на 15%.

Поставки вітчизняної соняшникової олії також збільшилися. За два місяці 2016/2017 сезону Україна експортувала на зовнішні ринки 685 тис. т, що перевищує минулорічні показники на 20%. Згідно з даними Державної служби статистики України за останні п'ять років експорт української соняшникової олії зріс на 46,8%. За останні три роки вартість української олії становить в середньому \$770 за тону.

Світове лідерство України на зовнішньому ринку соняшникової олії має і негативні наслідки, пов'язані із розвитком сільського господарства загалом. Зокрема, серйозні проблеми для аграрного сектору країни можуть бути викликані постійним розширенням посівних площ. За останні 20 років посівна площа соняшнику зросла утричі. Розширення площ та недотримання технологій вирощування загрожує виснаженням землі та зниженням врожайності. Більшість аграріїв у зв'язку з браком коштів не удобрюють землю, і, як результат, врожай залежить лише від погодних умов. Але проблему невідповідного удобрення можна вирішити за рахунок тваринництва, яке тісно пов'язано з галуззю рослинництва та виробництвом соняшникової олії зокрема. Галузь тваринництва – це пря-

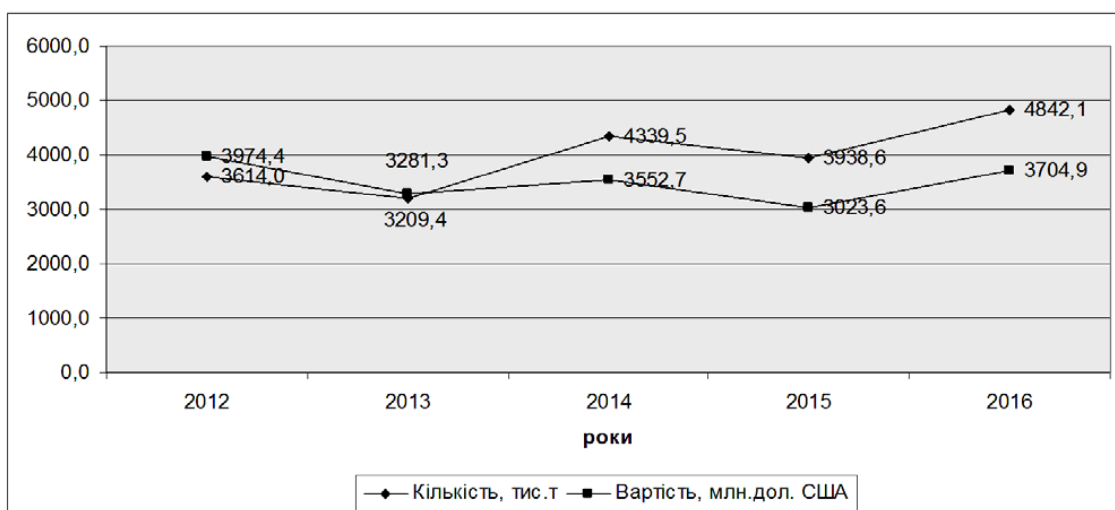

Рис. 8. Загальні тенденції експорту соняшникової олії з України за 2012–2016 роки
Джерело: складено автором на основі даних ДССУ [6]

мий «постачальник» органічних добрив, натомість продукт переробки соняшнику (шрот) є головним джерелом одержання білкового компоненту для виробництва комбікормів. Розвиток тваринництва та дотримання сівозміни вирішать одні з основних проблем вирощування соняшнику і при цьому збережуть рентабельність цієї культури.

У процесі дослідження встановлено, що одним зі складових елементів державного регулювання та підтримки розвитку олійно-жирової галузі є прогнозування, результати якого дають уявлення про майбутній стан і перспективи розвитку галузі та слугують джерелом інформації для підготовки й прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо активізації її економічного зростання. За аналізований період спостерігалось зниження завантаженості переробних потужностей олійно-жирової галузі, що є свідченням розриву між наявними

можливостями переробної сфери олійно-жирової галузі та обсягами виробництва олійної сировини, зокрема насіння соняшнику. Причинами таких диспропорцій є нарощування обсягів виробництва олійної сировини на екстенсивній основі через розширення посівних площ, а також порушення агротехнологічних прийомів вирощування (недотримання сівозмін, нормативів внесення мінеральних та органічних добрив, засобів захисту рослин, використання неякісного посівного матеріалу), що призводить до зниження урожайності та якості олійного насіння.

Висновки. Соняшникова олія є основою для українського ринку рослинних олій, важливою сировиною для багатьох секторів харчової промисловості. Нині в Україні спостерігається тенденція нарощування виробничих потужностей для переробки насіння олійних культур, будуються нові заводи. З великою вірогідністю нові

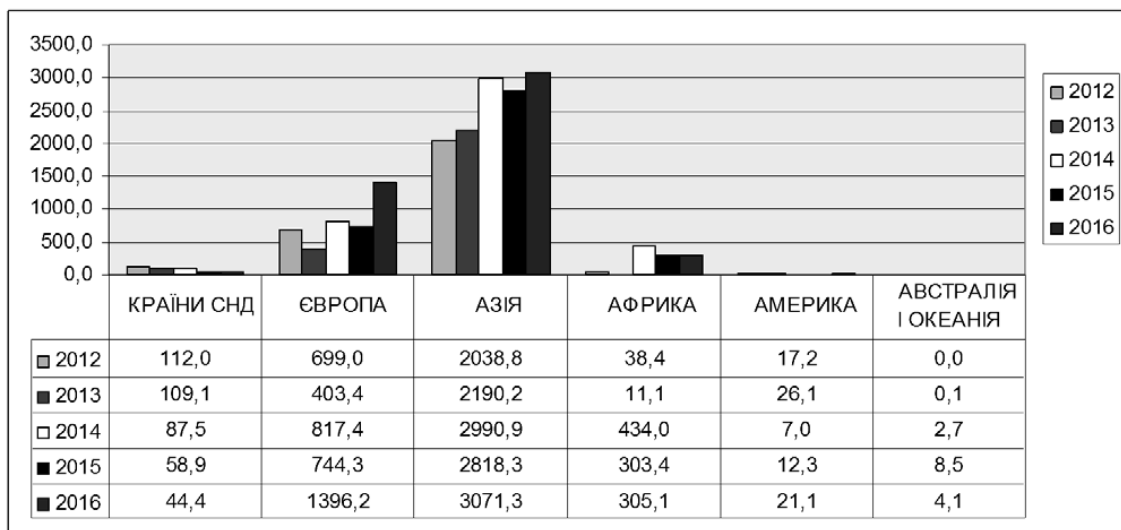

Рис. 9. Експорт соняшникової олії з України за 2012–2016 роки, тис. т

Джерело: складено автором на основі даних ДССУ [6]

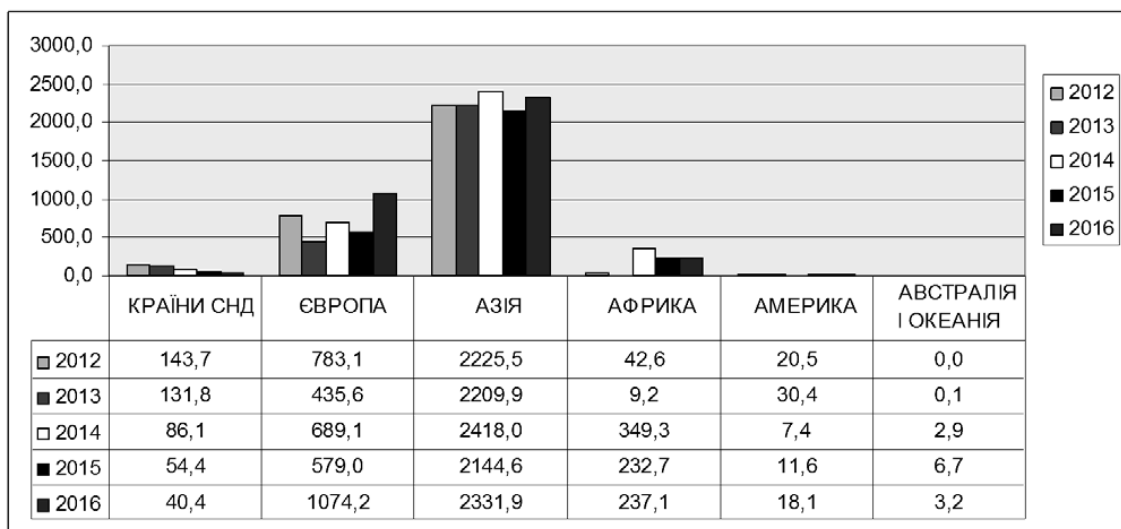

Рис. 10. Вартість експорту соняшникової олії з України за 2012–2016 роки, млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі даних ДССУ [6]

підприємства орієнтуватимуться на переробку не тільки соняшникової олії, але й іншого насіння олійних культур, таких як соя і ріпак. Ця тенденція пояснюється тим, що незабаром основною проблемою переробних підприємств може стати нестача сировини.

Отже, оцінивши тенденції розвитку ринку соняшникової олії, пріоритетними напрямами подальшого реформування ринку слід вважати такі: розвиток сільськогосподарської кооперації; реалізація цінової політики шляхом поєднання вільного ціноутворення з елементами державного регулювання; розширення зовнішніх ринків збуту через підвищення конкурентоспроможності насіння соняшнику та вітчизняних продуктів його переробки; оперативне формування відповідної митної політики залежно від кон'юнктури світового ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Губенко В. Інноваційна модель управління аграрним підприємством / В. Губенко // Проблеми економічної та продовольчої безпеки держави. – 2012. – № 6. – С. 55.
2. Кандиба А. Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) в АПК: [навч. посібник] / А. Кандиба. – К., 1994. – 208 с.
3. Саблук П. Глобалізація та продовольство / П. Саблук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 628 с.
4. Шпичак О. Економічні механізми державного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та їх проблеми / О. Шпичак // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 150–155.
5. Лопатинський Ю. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток вітчизняного аграрного сектора / Ю. Лопатинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2009_5/4.Vpluv%20globalizatsijnyx%20procesiv.pdf.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.